

DOI: 10.31866/2617-2674.5.1.2022.257187

Володимир Миславський^{1а}, Наталія Мархайчук^{2б}

¹ доктор мистецтвознавства, доцент, член-кореспондент;
e-mail: cinema2@i.ua; ORCID: 0000-0003-0339-1820

² кандидат мистецтвознавства, доцент;
e-mail: natalkakharkiv@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2321-9107

^{а, б} Харківська державна академія культури,

^а Національна академія мистецтв України, Харків, Україна

Кіномелодрама ХХ століття і трофейні фільми: екранний дискурс

Volodymyr Myslavskyi^{1а}, Nataliia Markhaichuk^{2б}

¹ Doctor of Study of Art, Associate Professor, Associate Member;
e-mail: cinema2@i.ua; ORCID: 0000-0003-0339-1820

² PhD in Art Studies, Associate Professor;
e-mail: natalkakharkiv@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2321-9107

^{а, б} Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

^а National Ukrainian Academy of Arts, Kharkiv, Ukraine

Twentieth-century Film Melodrama and Trophy Films: Screen Discourse

© Володимир Миславський, Наталія Мархайчук, 2022

Зборовец И. *Кинемелодрама XX века как явление мировой культуры* : монография. Харьков : Лидер, 2016. 312 с.

Зборовец, И., 2016. *Кинемелодрама XX века как явление мировой культуры*. Харьков: Лидер.

Zborovets, I., 2016. *Kinomelodrama XX veka kak iavlenie mirovoi kultury* [Film melodrama of the 20th century as a phenomenon of world culture]. Kharkov: Lider.

Зборовец И. *Трофейные кинофильмы в рецепции советских зрителей первого послевоенного десятилетия* : монография. Харьков : Лидер, 2019. 490 с.

Зборовец, И., 2019. *Трофейные кинофильмы в рецепции советских зрителей первого послевоенного десятилетия*. Харьков: Лидер.

Zborovets, I., 2019. *Trofeinye kinofilmy v retseptcii sovetskikh zritelei pervogo poslevoennogo desiatiletia* [Trophy films in the reception of Soviet viewers in the first post-war decade]. Kharkov: Lider.

123

Інтереси автора цих монографій не обмежуються виключно кінематографом. Іполит Зборовець – історик театру, літератури та автор відповідних тематичних монографій: «Мирон Степняк: біографія у віршах поета» (2012), «Мистецтво театралізації художньої прози» (2013), «Доля українського мовознавця Василя Зборовця», «Сюжети для театру, кіно та телебачення» (2014), «Олександра Монтвид у Харківському інституті благородних дівчат»

(2015), «Самотність Мирона Степняка» (2015) та ін.

Проте інтерес саме до кінематографу виявився в автора з дитинства, коли він ще хлопцем був зачарований «магією» кіно. Десятки разів він переглядав улюблені картини, колекціонував кінокадрики, вивчав структуру різних фільмів. У своїх монографіях автор не тільки аналізує різні аспекти кінопроцесу, а й широко спирається на власні враження.

У монографії «Кіномелодрама ХХ століття як явище світової культури» І. Зборовець аналізує найзнаковіші мелодрами Німеччини, Польщі, СРСР, США, Індії, Іспанії. Актуальність роботи насамперед обумовлена тим, що жанр «мелодрами» є одним із найшанованіших глядачами (досить згадати хоча б рекордсмена касових зборів фільм «Титанік» (Titanic, 1997, реж. Д. Кемерон)). Але попри свою популярність, мелодрама не знайшла відгук у роботах кінознавців. Мабуть, єдине дослідження, яке було опубліковано – книга Я. Маркулан «Кіномелодрама. Фільм жажів: кіно та буржуазна масова культура» (1978).

У роботі Я. Маркулан мелодрама визначається як «низькопробний жанр», що набув широкого поширення на Заході, але не знайшов відгук в радянському кінематографі. Однак, на противагу цій думці, можна згадати оscarоносну картину В. Меньшова «Москва сльозам не вірить» (1979) і фільм-катастрофу з елементами мелодрами О. Мітті «Екіпаж» (1979). Ці картини, як нині заведено казати, «очолювали верхні рядки хіт-парадів» найкасовіших радянських фільмів. Ці стрічки демонструвалися по три-чотири тижні і на всі сеанси були «шаляпінські черги».

Як точно зазначає І. Зборовець, полегіючи з Я. Маркулан, «з висоти наукової еліти вона створила негативний портрет сучасної кіномелодрами, здатний викликати до неї огиду на 100 років уперед» (с. 289). Адже не варто забувати, що мелодраматичні сюжети в руках обдарованих режисерів перетворювалися на справжні шедеври. Можна згадати чудову картину Жака Демі «Шербурські парасольки» (Les Parapluies de Cherbourg, Франція, 1964), яка отримала Гран-прі на кінофестива-

лі у Каннах. Фільм музичний, у ньому історія яскраво розкривається завдяки і режисурі, і заворожливій музиці Мішеля Леграна, і блискучій акторській роботі юної актриси Катрін Деньов.

Цей фільм є прикладом, коли банальна історія про молоду дівчину, яка не дочекалася свого молодого чоловіка з армії, втілюється на екрані в яскравий твір кіномистецтва. Ще один музичний фільм на цю ж тему було знято в СРСР через десять років режисером Андрієм Кончаловським. Героїня «Романсу про закоханих» (1974) також не дочекалася коханого, вважаючи, що він загинув. Вона одружується з його другом. Але на відміну від «Шербурських парасольок» ця історія закінчується трагічно.

Також на сторінках своєї книги І. Зборовець розглядає і класичну музичну мелодраму «Королева Шантеклера» (La Reina del Chantecler, Іспанія, 1962, реж. Р. Хіль).

Як справедливо зазначає І. Зборовець «...сьогодні мелодраму розглядають спрощено як різновид із сюжетом побутового характеру, з перебільшеними емоціями, несподіванками та обов'язковою перемогою добра над злом» (с. 12). Адже мелодрама є найстарішим жанром кінематографу. На початку першого десятиліття американські мелодрами з білявою Мері Пікфорд підкорили глядачів з усього світу. І що важливіше, заклали основні правила для розвитку цього жанру – розкриття духовного та чуттєвого світу героїв у особливо яскравих емоційних обставинах на основі контрастів: добро і зло, кохання та ненависть тощо. Саме ці якості дозволили таким фільмам достукатися до сердець мільйонів глядачів.

Так, В. Миславський у неопублікованих спогадах згадував, що він пам'я-

тає, яке глибоке враження справила на нього в дитинстві мексиканська мелодрама «Білі троянди для моєї чорної сестри» (*Rosas blancas para mi hermana negra*, 1970, реж. А. Салазар). Цей фільм демонструвався на літньому майданчику у парку біля його будинку. І попри те, що він цю картину дивився, залізши на дерево (оскільки не було грошей на квиток), досі в його пам'яті фільм зберігся в найдрібніших деталях.

До переваг монографії І. Зборовця віднесемо і широку географію його дослідження. У роботі автор розглядає класичні мелодрами Індії («Бродяга», *Awaaga*, 1951, реж. Р. Капур), Франції («Чоловік і жінка», *Un homme et une femme*, 1966, реж. К. Лелюш), США («Історія кохання», *Love Story*, 1970, реж. А. Гіллер), Мексики («Єсенія», *Yesenia*, 1971, реж. А. Б. Крєвенна), Польщі («Знахар», *Znachor*, 1982, реж. Є. Гоффман) та ін.

Також у монографії автор розглядає й трофейні мелодрами «Доля балерини» (*Sieben Ohrfeigen*, Німеччина, 1937, реж. П. Мартін), «Жінка без минулого» (*Die Frau ohne Vergangenheit*, Німеччина, 1939, реж. Н. Маласонна), «Мережі шпигунства» (*It Happened in Gibraltar*, Франція, 1938, реж. Ф. Оцеп), «Дама з камеліями» (*Camille*, США, 1936, реж. Д. Кьюкор) та ін.

Темі «трофейних фільмів» присвячена монографія І. Зборовця «Трофейні кінофільми в рецепції радянських глядачів першого повоєнного десятиліття», яка також виділяється глибиною аналітичного підходу.

Зазначимо, що темі «трофейного кіно» були присвячені окремі публікації, що виходили в СРСР та Росії. Але це були дослідження, які загалом спиралися на документи. Однією з особливостей роботи І. Зборовця є використання автором своїх вражень, які він записував

у дитинстві після перегляду фільмів (с. 6). Ця дитяча рецепція, зафіксована автором у своїх записах, виявилася дуже цінною, оскільки відображає яскраві враження, які залишали «трофейні фільми» на радянських глядачів.

Як точно зазначає автор, зустріч радянських глядачів із трофейними фільмами була «рівнозначна переміщенню на іншу планету, так не схожу на "рай" соціалізму» (с. 449). І справа не тільки в тому, що радянські глядачі змогли відчувати вітерець свободи, який віяв з кіноекранів після тривалого ув'язнення за «залізною завісою». Перед багатомільйонними глядачами розгорталося зовсім інше життя, про яке вони могли тільки мріяти. Так, Людмила Гурченко згадувала про те, як після перегляду фільму «Дівчина моєї мрії» (*Die Frau Meiner Träume*, Німеччина, 1944, реж. Г. Якобі) дівчата стали змінювати зачіски та вносити зміни в свій одяг.

Але, окрім «красивості» тих фільмів, які дивилися радянські глядачі у повоєнні роки, ці картини дозволяли легше переносити трагедію наслідків кривавої війни, і хоч на півтори години забути та відволіктися від навколишньої реальності (за спогадами сучасників, іноземні фільми вони переглядали багато разів).

Комісія, яка формувала репертуар, намагалася не лише відбирати «ідеологічно нешкідливі» фільми, а й насамперед розважальні та музичні стрічки. Так, з червня по грудень 1945 року в радянський прокат вийшли трофейні фільми «Весняний вальс» (*Spring Parade*, США, 1940, реж. Г. Костер), «Сестра його двоюречького» (*His Butler's Sister*, США, 1943, реж. Ф. Борзейгі), «Тітка Чарлея» (*Charley's Aunt*, США, 1941, реж. А. Майо) та ін.

Завдяки політиці прокату трофейних фільмів радянські глядачі отримали

нагоду познайомитися з яскравими зразками музичного, пригодницького та комедійного кіно США і Західної Європи. Трофейні фільми офіційно виходили в радянський прокат з 1946 по 1956 роки. Ці роки заведено характеризувати кінознавцями як «період малокартиння». У цей час країна відновлювалася від руйнівних наслідків війни і практично повністю було згорнуто власне кіновиробництво.

Керівництво країни ухвалило рішення у перше повоєнне десятиліття демонструвати трофейні та офіційно закуплені у США і Західній Європі фільми. А ті нечисленні фільми, які вироблялися на той час у СРСР, характеризуються як «безконфліктне кіно», оскільки були надумані і фальшиво трактували дійсність.

Отже, перше повоєнне десятиліття дало можливість глядачам познайомитися з усім різноманіттям іноземних фільмів. Але трофейні фільми проникали на радянські екрани і пізніше. Так, трофейний фільм «Книга джунглів» (Rudyard Kipling's Jungle Book, США,

1941, реж. З. Корда), демонструвався у харківському кінотеатрі «Ім. Держинського» в 1978 році.

Сотні трофейних фільмів, вивезених з Німеччини та інших країн, стали основою колекції Держфільмофонду СРСР. За свідченням кінознавця В. Босенка, у Держфільмофонді зберігаються і японські трофейні фільми, вивезені з Маньчжурії після капітуляції Японії. Але ці фільми не потрапили у широкий прокат.

У своїй об'ємній монографії І. Зборовець дає практично повну ретроспекцію розвитку такого яскравого та маловивченого феномену радянського кінопрокату, як «трофейне кіно», і аналізує рецепцію радянських глядачів першого повоєнного десятиліття.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що монографії Іполита Васильовича Зборовця «Кіномелодрама ХХ століття як явище світової культури» та «Трофейні кінофільми у рецепції радянських глядачів першого повоєнного десятиліття» займуть гідне місце серед робіт українських кінознавців.